

Istrorumunji i istrorumunjski

Daria Jadreškić

Ovaj prilog nastoji dati pregled dosad poznatih i pouzdanih činjenica o Istrorumunjima, njihovu jeziku, podrijetlu, povijesti, historiografijama koje su se njima bavile, motivima kojima su te historiografije mogle biti vođene pri formuliranju pojmova i teorija. Rad dotiče i polemiku o suprotstavljenim gledištima u pogledu korištenja samoga imena "Istrorumunji" i "istrorumunjski" te nastoji skrenuti pozornost na političke i politikantske dimenzije koje u određenoj mjeri opterećuju tu problematiku, kao i na brojna otvorena pitanja, npr. pitanje Vlaha i njihova etnoidentiteta na širem području Balkana.

Na samome početku želim reći par riječi o motivima za odabir teme i neočekivanim pravcima istraživanja, koji su se nametnuli nakon iščitavanja literature i dubljega ulaska u problematiku. Neočekivani su pravci u svakome istraživanju, svakako, dobrodošao trenutak, međutim od početne želje da produbim znanje došla sam zapravo tek do točke u kojoj mogu artikulirati niz otvorenih pitanja, s možda tek pokojom smjernicom za moguće odgovore. O čemu se radi?

Pri odabiru teme nije bilo posrijedi tek površno zanimanje potaknuto usputnim natuknicama o postojanju grupacije Istrorumunja i njihova jezika u istočnoj Istri i Žejanama ili eventualna potreba da u okviru lokalne povijesti tražim kakve egzotične momente, nešto drugo, novo, manje poznato. Odabir je teme očekivan slijed činjenice da taj jezik na rubu opstanka imam još uvijek prilike slušati u široj obitelji i među susjedima u istarskim selima te činjenice da sam studentica povijesti i time dodatno senzibilizirana za produbljenje znanja o njemu i njegovim govornicima. Ipak, pitanja, problemi i interpretacije koji su putem naišli dali su naslutiti mnogo šire polje tema kojima sam se obvezala baviti, ako mi je namjera uistinu kvalitetno proširiti znanje.

Prvi je problem što su podatci o Istrorumunjima uglavnom usputni i nesustavni te ponajviše raspršeni po stručnim člancima, i to člancima iz lingvistike, romanističkih studija i etnologije, a ne povijesti. Prva je literatura koju sam konzultirala *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik* Augusta Kovačeca, tj. njegov dio koji donosi sociolingvističke podatke o istrorumunjskome i njegovim govornicima. Od hrvatskih se autora najviše prof. Kovačec bavio tom temom te je njegov doprinos dokumentaciji i znanstvenoj analizi istrorumunjskoga

neprocjenjiv.¹ Daljnji problemi vezani uz temu generirani su upravo činjenicom velika nesrazmjera između količine znanstvene literature o Istrorumunjima na rumunjskome pa i talijanskome prema onoj na hrvatskome jeziku. Postavlja se naime i pitanje politizacije teme Istrorumunja i istrorumunjskoga. Upravo je to bila dimenzija koju sam najmanje očekivala kada sam započela s istraživanjem, a ona je u konačnici ostavila najviše traga na smjer ovoga članka, s obzirom da sam u jednome trenutku bila sklona preispitati i samu opravdanost korištenja naziva Istrorumunji. Radi se o daljnjoj literaturi na koju sam nailazila – radovi etnologa Josipa Milićevića dovode u pitanje velik broj podataka koji se o njima u raznim izvorima mogu naći te se zalaže za odbacivanje "istrorumunjstva" i za povratak staromu nazivu Rumeri. U nastavku ću dati i pregled njegovih argumenata za takav stav.

Dakle, početnome je problemu oskudne i usputne literature pridodan problem oprečnih stajališta, a pod povećalo su stavljene i eventualne interesne sfere zbog kojih se problemu Istrorumunja često prilazilo nekritički i neobjektivno. Radi daljnjega razjašnjenja pitanja etnogeneze i migracija Rumeri, Čića, Vlaha, Morlaka, poslužila sam se knjigom *Vlasi u historiografiji* Zefa Mirdite, izdanom 2004., koja je bila izuzetno koristan prilog za sagledavanje problema vlaškoga stanovništva u cjelini, pa tako i Istrorumunja kao njihova dijela. Ta mi je knjiga dala najopsežniji pregled otvorenih pitanja vlaške problematike u svim nacionalnim historiografijama Balkana, a i šire, te tako najviše utjecala na stvaranje određenoga kritičkoga stava o Istrorumunjima.

Cilj je ovoga priloga dati pregled dosada poznatih i pouzdanih činjenica o Istrorumunjima, njihovu jeziku, podrijetlu, povijesti, historiografijama koje su se njima bavile, motivima kojima su te historiografije mogle biti vođene pri formuliranju pojmova i teorija. Iako rad skreće često u nenamjeravanome pravcu dotičući prvotno neplanirane točke, mislim da su itekako relevantne za razumijevanje problema i vrednovanje podataka dosad zastupljenih u različitim historiografijama, ali i u drugim izvorima. Nastojat ću ne zalaziti u problematiku Vlaha na Balkanu više nego što to zahtijeva bavljenje Istrorumunjima. Ta tema ostaje i dalje otvoreno pitanje mnogih historiografija, podložna političkim i nacionalnim pritiscima i zato uvelike nadilazi ambicije ovoga rada.

Također valja spomenuti količinu i organiziranost podataka koji se mogu pronaći na internetu, dobrim dijelom sastavljenih od Istrorumunja u emigraciji, prije svega u SAD-u, Kanadi i Australiji. Dobar dio podataka vrlo je dvojben, no treba skrenuti pozornost na

¹ Treba napomenuti da postoji velik broj rumunjskih lingvista, historioografa i etnologa koji su se bavili Istrorumunjima.

situaciju očuvanja "istrorumunjstva" u emigraciji i na moguća nova pitanja i promišljanja koja to povlači.

Problem identiteta gorući je problem – zajednica, klasa, rodova, gradova, regija, država, kultura, subkultura, nacija... U tome svjetlu smisljeno je raspravljati o opravdanosti ili neopravdanosti postojanja etničkoga identiteta Istrorumunja. Čini se da je njega lakše konstruirati nego što ga se može opravdati, a u svakome je slučaju dvojbeno i neopravdano povezivati ga s Rumunjskom. Među pitanjima su uvijek otvorenima za raspravu i identiteti Istre, Hrvatske, Balkana itd. Emigrantska situacija posebno je osjetljiva u potrebi za kreiranjem prepoznatljiva identiteta. No ta promišljanja ipak donekle zastranjuju od cilja ovoga priloga, a ako i ne zastranjuju, ipak mogu biti tek skica za jednu sasvim drukčiju i obuhvatniju studiju.

Razmještaj, jezik i govornici danas

Istrorumunjski govori pripadaju jednomu od četiriju povijesnih dijalekata rumunjskoga dijalektalnoga sustava (uz dačkorumunjske, arumunjske i meglenorumunjske govore) i po broju govornika najmanji su rumunjski dijalekt. Do danas se sačuvao u selu Žejane na istočnome rubu Ćićarije (sjeverozapadno od Rijeke i sjeverno od Učke) i u više sela i zaselaka jugozapadno od Učke, uz sjeverne rubove Čepićkoga polja: Šušnjeвица, Nova Vas, Jasenovik, Škabići, Trkovci, Zankovci, Miheli, Dražina i Kostrčani, a donedavna se govorio i u Perasima, Grobniku i Gradinju. Prema procjenama s početka šezdesetih godina u tim je selima bilo još između 1 250 i 1 500 govornika istrorumunjskoga (450–500 u Žejanama i 800–1000 na jugu). Posljednjih se desetljeća broj govornika istrorumunjskoga u tim selima znatno smanjio, pa je prema popisu iz 1991. u njima bilo nešto više od 500 stanovnika (189 u Žejanama, 338 u južnim naseljima). Tim bi brojevima trebalo dodati Istrorumunje koji su se nastanili u Rijeci, Opatiji, Trstu i drugim gradskim središtima te u Americi (osobito u Sjedinjenim Državama), Australiji i zemljama zapadne Europe, čiji prvi raseljeni naraštaj u pravilu dobro čuva jezik. Također treba imati na umu da određeni broj stanovnika iz susjednih jednojezičnih sela u manjoj ili većoj mjeri također govori istrorumunjski.² Procjene koje se danas mogu čuti među govornicima u istarskim selima i Žejanama donose podatak o dvjestotinjak preostalih govornika u Hrvatskoj.

² Kovačec, A., *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Znanstvena udruga Mediteran, Pula, 1998., str. 233–234.

U svim tim naseljima stariji se stanovnici istrorumunjskim služe osobito u obitelji, dok već djeca najčešće govore samo hrvatskim jezikom. Ipak, u Žejanama, Šušnjevići i Novoj Vasi istrorumunjski se i danas upotrebljava kao "jezik sela". Zahvaljujući jačoj izolaciji od jednojezičnoga hrvatskoga stanovništva kao i većemu broju govornika u istome selu, a djelomice i povoljnijim gospodarskim prilikama, istrorumunjski se najbolje čuva u Žejanama.³

Istrorumunjski ne raspolaže "institucijama" koje bi pridonosile očuvanju jezika.⁴ Osim nešto poslovice i izreka te nekoliko fragmenata pjesama književni istrorumunjski folklor gotovo i ne postoji – Istrorumunji pjevaju hrvatske pjesme, na jugu pjevaju i na talijanskome. Kod njih se nailazi i na mnogobrojne priče na njihovu jeziku, ali su po strukturi i po sadržaju one danas – osim nekoliko lokalnih anegdota – jednake kao i u jednojezičnoga hrvatskoga stanovništva u Istri. Pokušaji organiziranja škole ili uporabe jezika u pisanome obliku nisu nikad dali značajnijih i trajnijih rezultata. Škole i institucionalna crkva oduvijek su se služile hrvatskim jezikom, osim u doba talijanske okupacije u međuratnome razdoblju, kada su se služile talijanskim.⁵

Zbog svoje jezične posebnosti u susretima sa strancima Istrorumunji rado ističu da se razlikuju od okolnoga jednojezičnoga stanovništva govoreći da su Rumuni (osobito Žejanci) ili, samo na jugu, Vlasi.⁶ Kovačec zaključuje da je nacionalni osjećaj i pojam nacionalne pripadnosti u Istrorumunja prilično neodređen, ali da se u 20. st. nacionalno deklariraju najčešće kao Hrvati, odnosno jednako kao i okolno jednojezično hrvatsko stanovništvo, mnogo rjeđe kao Rumunji, a sasvim rijetko kao Talijani (i to isključivo na jugu).⁷ U nastavku će se dati pregled njihove povijesne situacije i razloga zbog kojih je diskutabilno govoriti o Rumunjima u Istri, pogotovo imajući pritom na umu neku čvršću poveznicu s današnjim Rumunjima u Rumunjskoj.

Taj podatak o nacionalnome izjašnjavanju stanovništva dotiče već nabačena pitanja identiteta koja su aktualna za cijelu Istru, kao i čitav prostor Hrvatske općenito. Kada govorimo o Istrorumunjima, moramo imati na umu da se radi o potomcima vlaških stočara koji su krajem XV. i početkom XVI. stoljeća doseljeni iz unutrašnjosti Dalmacije, s područja oko Dinare i južnoga Velebita, najprije na otok Krk, a zatim u Istru, i koji su se u etničkome pogledu postupno stopili s okolnim stanovništvom, iako su uspjeli sačuvati svoj jezik. Veći

³ Isto, str. 234.

⁴ Na i. mj.

⁵ Isto, str. 235.

⁶ Na i. mj.

⁷ Na i. mj.

dio, koji se pretvorio u sesilne stočare i ratare, postupno se kroatizirao, dok se drugi dio, raseljen po raznim dijelovima Istre, također talijanizirao ili pohrvatilo. U tome smislu dijelili su sudbinu ostalih naseljenih grupa na poluotoku.⁸ Upravo je zato smisleno postavljati pitanje je li uistinu tako da je njihov pojam nacionalne pripadnosti neodređen, tj. u kojoj je mjeri opravdano tražiti od istrorumunjskoga da bude više od zajednice u kojoj je sačuvan stari jezik, obiteljski govor, ali bez izrazitih etničkih obilježja, koje, kako tvrdi Josip Milićević, etnolozi nikad nisu našli. Takva etnička obilježja našli su rumunjski etnolozi, međutim Milićević smatra da ih nisu sagledali u kontekstu okolnoga stanovništva čitave regije, čiji su običaji istovjetni, te upravo zato istrorumunjski nisu ni po čemu specifični, već, naprotiv, zajednički.⁹ Ana Legac u govoru o Istrorumunjima koristi termin istarski Vlasi i također ističe da nisu etnička skupina, ali upotrebljavaju svoj vlaški govor.¹⁰

I sam Kovačec dalje navodi kako "s druge pak strane, zbog nepostojanja dodira Istrorumunja na jugu i onih u Žejanama, među tim dvjema skupinama ne postoji nikakav (prošireniji i stalniji) osjećaj etničkog ili jezičnog zajedništva. Svaka se od ovih dviju skupina razvija gotovo neovisno, pa tako neznatan broj govornika istrorumunjskoga još više gubi na važnosti. U takvim je okolnostima kod Istrorumunja dvojezičnost opća pojava."¹¹ Kaže i da se samo u Žejanama, koje su izolirano selo u kojemu je iseljavanje slabije, mogu susresti djeca koja do pete godine ne znaju drugoga jezika osim istrorumunjskoga i nauče tečno govoriti hrvatski tek dolaskom u školu. U južnim selima čak i djeca predškolske dobi u manjoj ili većoj mjeri govore oba jezika.¹² Podsjećam da je to podatak iz knjige izdane prije devet godina, a zbog brza smanjivanja broja govornika i tih devet godina treba uzeti u obzir kao razdoblje tijekom kojega se stvarno stanje može bitno promijeniti. U reportaži o Istrorumunjima u Večernjem listu iz 2002. možemo pročitati komentar najmlađih mještana Šušnjevice koji, upitani o istrorumunjskome jeziku, odgovaraju da to nije njihov jezik i da ga ne znaju. "Tako govore stari. Ne razumijemo baš puno."¹³ Ni sama nisam susrela mlađega govornika istrorumunjskoga u Šušnjevicima i zaseocima u njezinoj okolini, a i mještani Žejana u razgovoru često spominju kako im je žao što mladi ne govore "žejanski", iako ga poneki razumiju.

⁸ Bertoša, M., *Istra: Doba Venecije (XVI. –XVIII. stoljeće)*, Zavičajna naklada "Žakan Juri", Pula, 1995., str. 617.

⁹ Usp. Milićević, J., *Rumeri a ne Istrorumunji*, Liburnijske teme, br. 9, 1996., str. 93–98. i Milićević, J., *Neistine o Rumerima*, Nova Istra: časopis za književnost, kulturološke i društvene teme, 1(4), 1997., str. 196–202.

¹⁰ Legac, A., *O jezičnoj posebnosti Žejana*, Liburnijske teme, br. 5, 1983., str. 151.

¹¹ Kovačec, A., nav. dj., str. 235.

¹² Isto, str. 235–236.

¹³ Grivić, V., *Istrorumunji: Neka dođe učitelj, lozinka "bura zi"*, Večernji list, 13. siječnja 2002., <http://www.vecernji-list.hr/SPEKTAR/2002/01/13/Pages/istrorum.htm>

Kovačec ulazi i u problem razlikovanja termina jezika od termina dijalekta i kriterija koji su potrebni da bi se određeni govor svrstao u jedno ili drugo. To pripada otvorenim pitanjima za lingviste i romaniste, u koje neću pretjerano ulaziti. Koristit ću termin "istrorumunjski jezik" i termin "bilingvizam" u govoru o stanovništvu, iako je već naznačeno da se radi o jednome od povijesnih dijalekata rumunjskoga. Međutim Istrorumunji se s današnjim Rumunjima ne uspijevaju najbolje razumjeti. Upitani o sličnostima njihova jezika s rumunjskim, Žejanci kažu da razumiju tek poneku riječ, dok se bolje razumiju s govornicima određenih rumunjskih dijalekata. Josip Milićević u svojim člancima donosi iskustvo rada na etnološkome istraživanju prilikom kojega je s rumunjskim kolegom Ionom Vladutijem obišao istrorumunjska sela u Istri i ustanovio da između rumunjskoga etnografa i Istrorumunja postoje male mogućnosti sporazumijevanja u svakodnevnome razgovoru.¹⁴

U Istrorumunja riječ je o vrlo staru istrorumunjsko-čakavskome bilingvizmu. Posljednjih godina treba imati na umu i hrvatski standardni jezik, pa bi se s obzirom na to moglo govoriti i o trilingvizmu u Istrorumunja. Višestoljetni istrorumunjsko-hrvatski bilingvizam objašnjava snažan hrvatski utjecaj na istrorumunjski.¹⁵ U spomenutoj Večernjakovoj reportaži nailazimo i na 81-godišnjega Franju Belulovića – Franića iz Šušnjevice, koji kaže da je u školi govorio slovenski, na vjeronauku talijanski, a u ratu hrvatski. "Ali najviše govorim po vlaški, tako ovdje kažu za istrorumunjski i tako tu po familijama svi pričamo."¹⁶

Južna su istrorumunjska sela u prošlosti pripadala Pazinskoj grofoviji, pod austrijskom upravom, i gotovo sa svih su strana bila okružena posjedima pod upravom Venecije te su ondje dodiri sa stanovništvom talijanskoga jezika, posebice mletačkog idioma, bili stari i intenzivni. I dijelovi su Ćićarije u kojima se nalazi selo Žejane pripadali Austriji, s time da su bili podložni upravnim, sudbenim i crkvenim hrvatskim središtima, a samo u kraćim razdobljima slovenskima. Tu su izravni dodiri s talijanskim jezikom bili nešto slabiji. Kada je početkom 19. st. Austrija došla u posjed cijele Istre, favorizirala je uporabu talijanskoga jezika u državnoj upravi i javnim poslovima. I u doba talijanske okupacije (1918.–1943.) jezik upravnih i javnih institucija bio je talijanski.¹⁷ "U takvim se okolnostima u 19. st. i u prvoj polovici 20. st. u Istri, pored procesa talijanizacije dijela slavenskog (hrvatskog i slovenskog) stanovništva, odvija i snažan talijanski jezični utjecaj na hrvatske, slovenske i istrorumunjske govore. U južnim selima mnogi pojedinci, osobito stariji muškarci, tečno se služe oblikom

¹⁴ Milićević, J., *Neistine o Rumerima*, str. 196.

¹⁵ Kovačec, A., nav. dj., str. 237.

¹⁶ Grivić, V., nav. dj.

¹⁷ Kovačec, A., nav. dj., str. 237.

istromletačkoga, a neki od njih služe se i standardnim talijanskim jezikom. Na sjeveru, gdje su izravni talijanski utjecaji bili slabiji, većina onih koji su talijanski naučili u školi ili u vojsci za vrijeme talijanske okupacije talijanski uglavnom znaju još samo pasivno."¹⁸ Bez obzira na to u istrorumunjski je ušao velik broj talijanskih elemenata, a najveći se njihov broj istodobno nalazi i u okolnim čakavskim govorima.¹⁹

Posebnu pozornost treba posvetiti čakavskim slojevima građe u istrorumunjskome. Smatra se da su neke čakavizme Istrorumunji donijeli iz Zagore, dok su neke preuzeli u Istri i na Krku. Mnoge su riječi kojih u čakavskim govorima Istre i Dalmacije više nema sačuvane u arhaičnijem obliku u istrorumunjskome. U literaturi ima govora i o slovenskome sloju istrorumunjskoga leksika, međutim Kovačec smatra da taj sloj nije toliko opsežan koliko bi se moglo zaključiti iz radova rumunjskih istraživača, koji mnoge čakavske oblike (koji se poklapaju sa slovenskima) tumače kao posuđenice iz slovenskoga. Kovačec ističe da je istrorumunjsko-slovenski bilingvizam, ako i postoji, vrlo rijedak i javlja se samo u Žejanama, isključivo kao individualna pojava.²⁰ "Na objema stranama sadašnje državne i nacionalne granice između Slovenije i Hrvatske ima govora koji tvore prijelaz između hrvatskoga i slovenskoga pa se barem za dio slovenizama u istrorumunjskome može utvrditi da potječu zapravo iz hrvatskih govora Istre."²¹

Podrijetlo istrorumunjskoga i Istrorumunja

Treba posebno naglasiti da su termini "Istrorumunji" i "istrorumunjski" umjetno skovani, učeni naziv toga stanovništva i jezika, koji je više od sto godina uvriježen u romanistici i rumunjskoj dijalektologiji, dok u narodu u Istri nema jedinstvena naziva ni za tu skupinu ni za jezik. U svim spomenutim selima i zaseocima ljudi sebe redovito označuju imenima koja su izvedena od imena naselja, a i jezik se također označuje pridjevom izvedenim od naselja (žejanski, šušnjevski i sl.). Drugi naziv koji je raširen u svakodnevnoj uporabi je "naški" ("po naški"), "po našu", "po naše", no tako kažu i drugi lokalni čakavski govornici – da govore "po našu", "po naše".²²

U literaturi se može pronaći podatak da okolni Hrvati Istrorumunje označuju imenom Číci/Čiči, ali se danas taj naziv podjednako odnosi i na sve jednojezične Hrvate u Čićariji. Na

¹⁸ Na i. mj.

¹⁹ Isto, str. 237–238.

²⁰ Isto, str. 238.

²¹ Na i. mj.

²² Isto, str. 239.

jugu Istrorumunji koriste i zajedničko ime za cijelo istrorumunjsko područje južno od Učke – Vlasi za stanovnike i vlaški jezik za govor kojim se međusobno služe, a koji je, unatoč mjesnim razlikama, svima razumljiv. Ipak, ni taj naziv nije na višoj regionalnoj razini dovoljno razlikovan jer je naziv Vlah, Vlasi, vlaški u Hrvata raširen kao naziv za sve došljake koji su se doselili iz sjeverne Dalmacije u 15./16. st. te se taj naziv obično suprotstavlja nazivu za starosjedioce – Bejzaci, Bezjaci, tj. bejzački, bezjački.²³ Naziv Vlah nije dovoljno razlikovan ni u kontekstu cijeloga Balkanskoga poluotoka, posebice njegova zapadnoga dijela, gdje ga obilježava izrazito višeznačje i, kao što je već spomenuto, pitanje Vlaha, njihova podrijetla, asimilacije i etnoidentiteta otvoreno je pitanje niza historiografija. Vlasi, Vlaji uvijek su "oni drugi", "oni koji se razlikuju od nas".²⁴ Problemom Vlaha bave se etnolozi, etnografi, lingvisti i povjesničari, a u suvremenoj se znanstvenoj literaturi tretiraju pod njihovim etnonimom Arumunji, Cincari te nemaju svoje etnopolitičko područje ni kulturne, prosvjetne ili duhovne ustanove.²⁵

Do 19. je stoljeća naziv "Valachus", "Valacco" u zapadnoeuropskoj uporabi za Rumunje sjeverno od Dunava (karpatske Rumunje) i balkanske Arumunje (Cincare); nazivi "romeno" ("rumeno"), "roumain" itd. udomaćili su se na Zapadu s političkim značenjem "Rumunj", "rumunjski" nakon što su kneževine Vlaška i Moldavska najprije povezane, a zatim i ujedinjene u jedinstvenu državu.²⁶ Ujedinjenje dviju kneževina dogodilo se 1859., a 1861. službeno se uvodi naziv "rumunjski" odnosno "Rumunjska".²⁷ Zef Mirdita u knjizi *Vlasi u historiografiji* ističe da je rumunjska historiografija opterećena kontroverzijama prouzročenima teorijama kontinuiteta romaniteta i migracija u teorijama o etnogenezi rumunjskoga naroda. Po toj bi teoriji Rumunji bili potomci rimskih kolonista, romaniziranih Dačana.²⁸ "Neće biti daleko od istine ako se kaže da je teorija kontinuiteta čisto doktrinarna, da polazi s apriorističkih premisa, ne obazirući se na povijesne činjenice. (...) Latinitet na kojem se zasniva teorija kontinuiteta reduciran je samo na jezik kojim govore Rumunji, njegovu gramatiku i jedan dio leksika. Sve ostalo – kaže Petar Skok – mentalitet, pučka poezija, folklor, historički i linearni razvitak itd. nelatinsko je, daleko sličnije svakom drugom balkanskom narodu negoli i jednom od ostalih velikih i malih romanskih naroda."²⁹

²³ Isto, str. 239–240.

²⁴ Isto, str. 240.

²⁵ Mirdita, Z., *Vlasi u historiografiji*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2004., str. 7.

²⁶ Kovačec, A., nav. dj., str. 240.

²⁷ Mirdita, Z., nav. dj., str. 93.

²⁸ Isto, str. 95.

²⁹ Na i. mj.

Do ujedinjenja dviju kneževina naziv je "ruman" (lat. "Romanus") imao ponajprije značenje socijalne pripadnosti: seljak, pastir, običan čovjek, za razliku od stanovnika gradova koji su najčešće bili stranci, Grci, Turci, odnosno za razliku od etničko-civilizacijske pripadnosti. U 19. stoljeću "ruman" sve češće znači političko-nacionalnu pripadnost i pod utjecajem lat. "romanus" mijenja oblik u "roman".³⁰

Kovačec kaže kako danas u Istri više nema traga nazivu "Rumeri" za Istrorumunje, koji krajem 17. st. spominje talijanski povjesničar Ireneo della Croce.³¹ "Kada se danas tim nazivom želi označiti ukupnost Istrorumunja, valja imati na umu da se inzistira na imenu koje se već najmanje dva stoljeća ne upotrebljava, a valja istaknuti da je predloženi lik *Rumeri* (...) prema približnom zapisu tršćanskoga redovnika, zapravo jezični falsifikat (...)." ³² Vjerojatno Kovačec na tome mjestu polemizira o tvrdnjama koje iznosi Josip Miličević, o kojima će biti još riječi.

Na jugu okolno jednojezično hrvatsko stanovništvo zove Istrorumunje imenom Ćiribirci (Ćiribirci), a njihov jezik ćiribirskim (ćiribirskim). Te nazive Istrorumunji nerijetko prihvaćaju za cijelo područje južno od Učke. U novije doba, osobito pod utjecajem rumunjskih etnologa i dijalektologa, a također i novina, televizije itd., ušlo je optjecaj i ime Rumuni za ljude, a rumunski za jezik, osobito u Žejanama.³³

"Može se reći da su svi oni koji su se bavili stanovnicima navedenih mjesta u Istri i njihovim jezikom bili u nedoumici kako nazvati njih i jezik kojim govore. Nedoumica je bila to veća što su odavna svi ti stanovnici obvezatno dvojezični (svi oni govore i hrvatski) i što nikada, kao zajednica, nisu isticali svoju nacionalnu i kulturnu posebnost u odnosu na okolno jednojezično stanovništvo."³⁴

Kovačec ističe da su istraživači istrorumunjskoga dugo za taj idiom i njegove govornike upotrebljavali različite neusklađene nazive (Rimljani; Vlasi, vlaški; istarski Vlasi; istarski Rumunji; istarski rumunjski; istriano-rumunjski itd.) i da se, kada se govori o istrorumunjima i istrorumunjskome, to ponajprije čini s jezičnoga, a ne nacionalnoga, kulturnoga i sl. stajališta. Što se samoga idioma tiče, on je bez ikakve dvojbe romanski i sve relevantne studije koje se njime bave upotrebljavaju za njega naziv istrorumunjski, a za stanovnike koji njime govore Istrorumunji, bez obzira na to kakvu nacionalnu pripadnost oni

³⁰ Kovačec, A., nav. dj., str. 240.

³¹ Na i. mj.

³² Isto, str. 240–241.

³³ Na i. mj.

³⁴ Isto, str. 241.

osjećali, kojoj kulturi pripadali ili koje države bili podanici.³⁵ "Nazivci 'istrorumunjski' i 'Istrorumunji' pripadaju međunarodnom znanstvenom romanističkom nazivlju, tiču se isključivo jezika, i bilo bi neracionalno takve nazivke mijenjati."³⁶

Razlog zbog kojega Kovačec ima potrebu ograditi se i odrediti domenu toga imena i razlog zbog kojega primjerice Milićević oštro reagira na isti naziv Istrorumunji i predlaže, kako tvrdi, izvorniji (prije neutralniji) Rumeri, treba tražiti u nacionalnim i političkim konotacijama. Naime ime "Istrorumunji" pri površnoj interpretaciji može sugerirati postojanje rumunjske manjine u Istri, što Istrorumunji nisu. S druge strane Milićević se boji mogućega nametanja koncepta "pravoslavlje od Vladivostoka do Knina i Rumunji od Moldavije do Švicarske"³⁷, što više puta ponavlja u svojim radovima. No tko su zapravo Istrorumunji?

Prihvaćeno je mišljenje da su oni – kao i stanovništvo Dubašnice i Poljica na Krku, koje je još u 19. st. govorilo rumunjski – potomci balkanskih Vlaha, o kojima govore (pod imenom Vlasi, kasnije i pod imenom Morlaci) mnogobrojni dokumenti iz Bosne i Hrvatske (posebice Dubrovnika i Dalmacije) u srednjem vijeku, osobito od 14. do 16. stoljeća. Nazivi Vlasi i Morlaci odnose se na različite etničke skupine, velikim dijelom već slavizirane, a već je spomenuto da ti nazivi često imaju prije sociološko nego etničko i lingvističko značenje. Jedni istraživači tvrde da bi Vlasi srednjovjekovne Srbije pripadali istomu stablu kao i Vlasi Bosne i Hrvatske, dok se za druge radi o dvjema različitim skupinama. Mišljenja se razilaze i o podrijetlu Vlaha sa sjeverozapada Balkanskoga poluotoka – po jednoj bi teoriji oni potjecali iz zapadnih dijelova dakorumunjskoga teritorija (prema tome bi istrorumunjski bio dakorumunjski dijalekt prenesen u Istru), a prema drugoj bi teoriji pretci Istrorumunja, "zapadni Rumunji" (Vlasi iz srednjovjekovne Srbije, Bosne i Hrvatske) bili autohtono rumunjsko stanovništvo na sjeverozapadu Balkanskoga poluotoka, koje se, potiskivano turskim osvajanjima, pomicalo prema zapadu, prema obali Jadranskoga mora.³⁸ Kovačec ističe kako odgovor na ta pitanja u velikoj mjeri ovisi o rješenju pitanja gdje su se, kako i kada formirali rumunjski narod i rumunjski jezik. Već sam nastojala skrenuti pozornost na kontroverzije oko teorije kontinuiteta, koja je očito dugo bila dominantna u rumunjskoj historiografiji, i barem sugerirati probleme koje ta činjenica generira, a koji se posljedično tiču i problema etnogeneze Vlaha, pa time i Istrorumunja.

Po obliku se nekih imena može zaključiti da su pojedinačno Vlasi doprli do Istre već u drugoj polovici 12. st. i da su se pojedine njihove skupine našle u Istri već u drugoj polovici

³⁵ Isto, str. 241–242.

³⁶ Na i. mj.

³⁷ Milićević, J., *Neistine o Rumerima*, str. 198.

³⁸ Kovačec, A., nav. dj., str. 242–243.

15. stoljeća. Vlasi, odnosno Morlaci iz kontinentalne Hrvatske, posebice iz sjeverne Dalmacije, dospjeli su u većim skupinama na otok Krk u 15. st., gdje su ih sustavno naseljavali knezovi Frankopani na svojim posjedima, a rumunjski se u Dubašnici i Poljicama sačuvao do početka 19. st.³⁹ Znamo i da su Frankopani između 1510. i 1525. naselili prebjegle Morlake u Munama i Žejanama, a početkom 16. stoljeća došli su i na teritorij Istre, gdje su se naseljavali i na mletačkim posjedima i na području Pazinske grofovije.⁴⁰

U Istri su se naseljavali sa stanovnicima hrvatskoga jezika, s kojima su se pokrenuli iz sjeverne Dalmacije. Iz Dalmacije su Vlasi odlazili zbog sve veće prijetnje od turskoga nadiranja i zbog sve većih davanja hrvatskim feudalcima te sužavanja njihovih prava i sloboda. Vlaški pastiri, koji su zasigurno već u Dalmaciji bili dvojezični, dolazili su u Istru s hrvatskim prebjezima, koje u Istri također zovu Vlasima, za razliku od autohtona hrvatskoga stanovništva Bezjaka. Ondje gdje su Vlasi rumunjskoga jezika bili pomiješani sa stanovništvom hrvatskoga jezika, kao katolici brzo su se jezično i kulturno stopili s okolnim hrvatskim stanovništvom, osobito ako su njihove skupine bile malobrojne i raštrkane. Tako i na razmjerno veliku prostoru Istre (istočno od crte Hum – Raški zaljev, zapadno od zapadnoga podnožja Učke, odnosno zapadno od crte Brest – Šušnjeвица – Kršan – Rabac te južno od poteza Hum – Lupoglav – Brest), gdje se već dugo govori samo hrvatski, postoji niz imena zaselaka i manjih sela koja potječu od prepoznatljivih rumunjskih apelativa, a mogu se navesti i riječi koje su iz istrorumunjskoga ušle u hrvatske istarske govore.⁴¹

Istrorumunji i Ćići u historiografiji

Već sam spomenula knjigu *Vlasi u historiografiji* Zefa Mirdite, koja predstavlja uistinu sustavan pregled ove problematike, stoga mislim da je zgodno osvrnuti se na spomen Istrorumunja ili Ćića, kako ih češće zovu, u različitim historiografijama različitih razdoblja. Držat ću se slijeda prikaza kakav je dan u knjizi.

Tako ih u srpskoj historiografiji pod imenom Ćići spominje Sima Ćirković⁴², dok ih Jovan Cvijić naziva Ćićima ili Ćiribirima⁴³. Bogumil Hrabak također spominje Ćiće u Istri, koji i danas govore romanskim dijalektom, te ih koristi kao argument za priznavanje vlaške

³⁹ Isto, str. 243.

⁴⁰ Kovačec, A., *Neki apelativi i vlastita imena istrorumunjskog podrijetla u središnjoj Istri*, Folia onomastica Croatica, knj. 4, 1995., str. 76.

⁴¹ Kovačec, A., *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*, str. 243–244.

⁴² Mirdita, Z., nav. dj., str. 163.

⁴³ Isto, str. 166.

samosvojne etničnosti.⁴⁴ Tatimir P. Vukanović govori o Vlasima Istre poznatima pod imenom Ćići, Ćiribiri, po njemu zadnjim potomcima vlaških stočara koji su se pod imenom Maurovlasi (Morlaci) preko Bosne uselili u Hrvatsku i Dalmaciju sve do Trsta. Kaže da se dolazak Vlaha odvijao u više migracijskih valova počevši još od 12. st., a intenzivirao se u 15. i 16. stoljeću. Zanimljivo, navodi da se živući ostatci tih Ćića nalaze u okolici Pule i Poreča, u Tinjanu i u okrugu Pazina⁴⁵, što je očito netočan podatak.

Mađarska historiografija Vlahe, neovisno o vremenu prvoga javljanja u Mađarskoj, poima kao samosvojan narod balkanskoga podrijetla, koji se kao takav pojavljuje u djelima bizantskih autora, iako će tijekom povijesti biti prepoznatljivi i pod drugim imenima, i to prema dijalektima kojima su određene grupe govorile, kao Dako-Rumunji u Rumunjskoj, Megleno-Rumunji u Makedoniji, Arumunji u Grčkoj i Albaniji, Istro-Rumunji u Istri i Retho-Rumunji u Švicarskoj.⁴⁶

Slijedi osvrt na hrvatsku historiografiju. Vjekoslav Klaić u ispravama iz 15. st. uz imena Vlasi i Morlaci nalazi i novi pojam – Ćići. Kaže da je podrijetlo toga imena nepoznato i ne zna je li ime Ćići vrijedilo za sve Vlahe ili samo za neka zasebna plemena. No ne sumnja u to da su oni bili Vlasi. Iznosi podatak da se Ćići spominju oko Pazina 1463. i to kao podanici i vojnici kneza Ivana Frankapana.⁴⁷ Ćiro Truhelka piše o vlaškom stanovništvu koje dolazi u Istru, gdje su poznati pod imenom Čiča, što po njemu znači ujak.⁴⁸

U prvoj polovici dvadesetoga stoljeća Vladimir Mažuranić piše o vlaškim naseobinama na otoku Krku u 15. st., za koje vjeruje da su istoga podrijetla kao i Čiči, Ćiribirci, nastanjeni u Istri, koji su govorili hrvatskim jezikom, iako je među njima moglo biti i dvojezičnih govornika. Kaže da je Čiča bilo i kraj Zagreba, što potvrđuje lokalitet Čičerje (sada Čučerje), dakako ako se ne radi o pukoj sličnosti.⁴⁹ Stjepan Pavičić također donosi podatak da najkasnije do 15. st. Vlasi u Dalmaciji napuštaju svoj jezik, ali da su iznimka oni nastanjeni oko Čepićkoga jezera u Istri, koji i danas osim hrvatskim govore i starovlaškim jezikom.⁵⁰ Pavičić donosi i zanimljiv podatak da se oko 1520. s banskoga područja u Istru preselilo oko pedesetak kuća Ćića, a da su se oko 1538. ponovno vratili u stari kraj.⁵¹

Z. Mirdita posebice ističe tvrdnju Petra Skoka da su starohrvatski Vlasi oko Cetine i Velebita u tijesnoj vezi s onim balkanskim Vlasima koji se prije Kosovske bitke (1389.)

⁴⁴ Isto, str. 169–170.

⁴⁵ Isto, str. 175–176.

⁴⁶ Isto, str. 233.

⁴⁷ Isto, str. 284.

⁴⁸ Isto, str. 290.

⁴⁹ Isto, str. 295.

⁵⁰ Isto, str. 296.

⁵¹ Na i. mj.

spominju u Srbiji i prije bitke kod Jajca (1463.) u Bosni. Skok tvrdi da su se ti Vlasi, poznati kao istarski Ćići, u 15. st. doselili u Istru i da je njihov jezik dobro proučen na gramatičkoj i leksičkoj razini te poznat kao istrorumunjski, a govori se u selima oko Učke. Također kaže da im se ime u hrvatskim izvorima javlja već 1463.⁵²

Dalje Z. Mirdita daje osvrt na Ćiće u hrvatskoj historiografiji druge polovice dvadesetoga stoljeća. Tu spominje Krunu Krstića, koji kaže da se Ćići kao prezime javlja u prvim desetljećima 15. st., a kao naziv za etničku skupinu prvi put 1463.⁵³ Slaže se sa Skokom da su podrijetlom od cetinskih Vlaha, a to je ime bilo poznato i prije njihova dolaska u Istru. Piše kako su ih naseljavali Frankopani i skreće pozornost na sačuvani dijalekt istarskih Ćića. Donosi i podatak da ih neki od susjeda nazivaju Ćiribirci (Ćiribiri), a to je dvosložna riječ od *cire* ('tko') i *bire* ('dobro'), također i Ćićerani, Cicerani itd. Upozorava da neki lingvisti tvrde da se analogija toga imena nalazi u imenu Cincari, ali on se ne slaže s tim.⁵⁴

Z. Mirdita dakako govori i o djelu Augusta Kovačeca, Gorana Filipija i Srđe Orbanića, sve odreda lingvisti i sociolingvisti, dok tek u fusnoti iznosi stav spomenutoga Josipa Milićevića, koji odbacuje gotovo sve dosad poznato o Istrorumunjima, pa i sam taj naziv. Zanimljiv je i rad Snježane Buzov, *Vlasi Istrije na području sjeverne Dalmacije u popisnim defterima 16. st.* Na osnovi osmanlijskih popisnih deftera iz 1530., 1540. i 1550. autorica prikazuje jednu vlašku skupinu iz Istre doseljenu u sjevernu Dalmaciju. Ta je skupina zanimljiva po tome što njezino doseljenje u područje unutar granica Osmanskoga Carstva ima obrnuti smjer kretanja u odnosu na vlaške migracije toga vremena, a i kasnije.⁵⁵ I Gordana Žigman spominje Ćiće u radu *Vlaška kolonizacija na području hrvatskih zemalja*, kao skupinu stanovništva koje je došlo u Istru u 16. st. s otoka Krka.⁵⁶

Što se tiče slovenske historiografije, Mirdita donosi stav Franca Miklošiča. Raspravljajući o podrijetlu Vlaha na Balkanu, konkretno Istrorumunja, on drži, oslanjajući se na rumunjsku historiografiju i lingvistiku, da su došli iz područja Donjega Dunava. Ustvrdivši da u istrorumunjskome ima slavenskih riječi, zaključuje da one nisu ni iz hrvatskoga ni iz slovenskoga jezika, već da su bugarskoga podrijetla te da Istrorumunji potječu iz Bugarske!⁵⁷ Pretpostavlja da su došli u Istru negdje u 14. st. i da se, za razliku od Rumunja na srpskome i

⁵² Isto, str. 301.

⁵³ Isto, str. 303.

⁵⁴ Na i. mj.

⁵⁵ Isto, str. 325.

⁵⁶ Isto, str. 332.

⁵⁷ Isto, str. 355.

hrvatskome području, gdje su živjeli u slavenskome okruženju, Istrorumunji nisu slavizirali jer su živjeli u kompaktnim zajednicama!⁵⁸

Spomenula sam rumunjsku historiografiju, koja se u velikoj mjeri bavila pitanjem Istrorumunja, međutim Mirdita tu ne donosi detaljniji prikaz jer se njegov rad bavi Vlasima na Balkanu općenito, te od rumunjskih historioografa spominje tek Silvija Dragomira, koji je pisao i o Ćićima u Istri. O rumunjskoj literaturi o Istrorumunjima mogla sam dobiti informacije ponajprije posredno, preko djela Augusta Kovačeca, koji je kritički i često konzultira.

Što se tiče talijanske historiografije, dostupan mi je tek jedan od Milićevićevih članaka u kojemu se osvrće na neke talijanske autore, kao i na knjigu Nerine Feresini *Il Comune istro-romeno*, objavljenu u Trstu 1996.⁵⁹ Sada ću izložiti Milićevićeve argumente koji svakako predstavljaju ponešto drukčiji pristup problematici Istrorumunja.

Drugi pogled – Rumeri?

Godine 1995. u Šušnjevcu je održan Sabor kulture Istrorumera, čime je – po mišljenju etnologa Josipa Milićevića – vraćeno u život ime kojim su sebe označavali potomci vlaških doseljenika, po njemu pogrešno nazivanih Istrorumunjima, što je ime koje su uveli rumunjski lingvisti krajem 19. stoljeća.⁶⁰ Navodi i da su im oni pripisivali nepostojeće etnografske značajke, posebne gospodarske grane i običaje, a da su njihove obiteljske govore "neznanstvenim metodama podizali na rang dijalekta ili čak jezika".⁶¹ Kao glavni argument u prilog svojoj tezi iznosi činjenicu da Vlasi ni prije dolaska u Istru nisu živjeli kao čista etnička zajednica nego s Hrvatima, a takvi su i stigli u Istru, bez nekih etnografskih posebnosti kojima bi se razlikovali od okolnoga stanovništva.⁶²

Pietro Kandler spominje 1842. "zemlju Ćića" i romanski ili vlaški jezik. Godine 1846. u prvome broju tršćanskoga časopisa *L' Istria* Antonio Kovač objavjuje članak *Dei Rimigliani o Vlasi d' Istria*, a 1857. počinju ih istraživati rumunjski stručnjaci i nazivati Rumunjima, Istrorumunjima ili Zapadnim Rumunjima, izostavljajući ime Rumer ili Vlah. Milićević tvrdi

⁵⁸ Na i. mj.

⁵⁹ Milićević, J., *Neistine o Rumerima*, str. 200.

⁶⁰ Milićević, J., *Rumeri a ne Istrorumunji*, str. 93.

⁶¹ Na i. mj.

⁶² Na i. mj.

da su ih neki hrvatski i njemački stručnjaci i dalje držali romanskim, a ne rumunjskim slojem, ali nakon 1918. uglavnom je prevladao naziv Istrorumunji.⁶³

Svoje zaključke Milićević donosi iz iskustva rada na prvome sustavnu etnografskome istraživanju Istrorumunja iz 1983., na kojemu je radio s rumunjskim etnologom Ionom Vladutijem. Tim su istraživanjem ustvrdili da "ne postoje posebni rumerski običaji ni folklorno stvaralaštvo i da je u svim elementima tradicijska kultura Rumera identična hrvatskoj."⁶⁴ Tvrdi da su rumunjski stručnjaci na neznanstven način bilježili kao rumersko sve što su im kazivači govorili, ne prikazujući to kao pojavu svojstvenu čitavu prostoru Istre. Iznenaduje ga podatak da je Rumunj Leku Moraria u Žejanama i drugim selima proučavao i zabilježio priče koje je čuo, kada nekoliko hrvatskih etnologa nije zabilježilo ni jednu priču, pjesmu ili tvorevinu usmenoga stvaralaštva koja bi se mogla smatrati isključivo rumerskom.⁶⁵ "I kada sam istraživao s I. Vladutijem ustanovili smo isto stanje, s tim da smo čuli od jednog kazivača kako su rumunjski stručnjaci plaćali da im se priča na rumerskom. Kazivač je u šali dodao: 'Više novca, više muzike', što znači da su vještiji kazivači pričali sve hrvatske priče kojih su se sjetili, pričali ih rumerski da bi dobili više novaca."⁶⁶

Dalje Milićević opovrgava niz podataka kojima svi pripisuju određenu posebnost, specifičnost nekih karakteristika koje drže isključivo rumerskima. Tu polemizira s muzikolozima o tamburici cindri, za koju kaže da kažu da je također rumerska, s lingvistima polemizira o pojedinim oblicima riječi, s povjesničarima o enciklopedijskim podacima čije navode sve odreda proglašava neistinama, a upućuje i kritiku na račun raznoraznih brošura i prospekata koji također daju neistinite i površne podatke. Na drugome mjestu Milićević po točkama iznosi neistine i ukratko ih opovrgava, vrlo kategorično i u maniri "stavljanja stvari na svoje mjesto".

Smatram da je potrebno sagledati njegove tvrdnje u svjetlu već rečenoga, a ne obratno. Naime prethodno sam iznijela tvrdnju prof. Kovačeca da nazivi "istrorumunjski" i "Istrorumunji" pripadaju međunarodnomu znanstvenomu romanističkomu nazivlju i tiču se isključivo jezika, bez pretenzija na ikakve nacionalne osjećaje. Sklona sam prikloniti se njegovu stavu jer mi se čini da znanost ne bi trebala praviti ustupke zbog eventualnih asocijacijskih sklopova pri površnim čitanjima. Mislim da Kovačec nigdje ne navodi ni jednu od neistina kojih se Milićević prihvatio opovrgavati. Pitanje etnogeneze, kako Vlaha tako i Rumunja, pa i Hrvata, još uvijek je otvoreno i predmet je rasprava, i s te strane Milićević ne

⁶³ Isto, str. 93–94.

⁶⁴ Isto, str. 94.

⁶⁵ Isto, str. 95.

⁶⁶ Isto, str. 96.

otkriva ništa bitno nova. Da su turističke brošure, pa i enciklopedijski navodi, puni pojednostavljenih, samim time i iskrivljenih informacija, također nije ništa novo, a svakako ništa što bi se odnosilo samo na pitanje Istrorumunja. Iz svega toga može se steći dojam da Milićević ide tek protiv nekolicine rumunjskih stručnjaka koji iznose spomenute neistine i protiv niza laika koji izrazito površno razumijevaju tematiku. Ipak, mislim da nema toliko razloga za uzrujavanje i spremna sam prikloniti se dosadašnjim nazivima "Istrorumunji" i "istrorumunjski", a s neistinama o kojima Milićević govori nisam se u toj mjeri sretala pri iščitavanju literature, osim članaka na internetu i nestručnih priča, koji se i ne smatraju relevantnim materijalom. Slažem se s Milićevićem da nema smisla govoriti o posebnu etnoidentitetu Istrorumunja, međutim čini mi se da nisam u znanstvenoj literaturi ni naišla na dovoljno dobar argument koji bi tvrdio suprotno, bar ne što se tiče literature novijega datuma.

Ipak, ne sumnjam da je u određenim razdobljima bilo smisljeno tako energično zastupati Milićevićev stav. On sam navodi da je još 1966. Miroslav Bertosa upozorio da u nastojanjima Rumunja za pojačanjem veza s Istrorumunjima ima i politizacije⁶⁷: "A. Glavina tendenciozno je uveličao cifru istrorumunjskog stanovništva. On je završio školu u Rumunjskoj i 1921. postao prvim rumunjskim učiteljem u Šušnjevići kada su talijanske vlasti dozvolile otvaranje škole. To je bio rezultat diplomatskog pritiska koji je na talijansku vladu vršila rumunjska buržoazija, koja je od balkanskih Vlaho-Rumunja pravila nacionalno pitanje, pa je čak tvrdila da su oni pravi Rumunji."⁶⁸

Iz Milićevićeva osvrtu na knjigu Nerine Feresini, *Il Comune istro-romeno*, možemo također izvući jake argumente u prilog postojanju političkih interesa u povezivanju Istrorumunja s Rumunjskom i Italijom, a ima riječi i o spomenutom Andriji Glavini. Milićević navodi kako je već u uvodu naglašeno da "knjiga treba poslužiti povezivanju osloboditeljice Italije i majke zaštitnice Rumunjske s Rumerima u Istri. To je počeo ostvarivati apostol 'rumunjstva', šušnjevići učitelj Andrija Glavina, uz moralnu pomoć iz Bukurešta i mjerama Rima za zaštitu identiteta. (...) N. Feresini donosi tekst iz časopisa *Caroccio* od 19. siječnja 1910. o posjeti rumunjske kraljice Carmen Silve. Na njezino pitanje tko su, seljaci prostodušno odgovaraju da su istarski Ćiribirici, ne znajući da im se pokušava nametnuti drugo ime i ne znajući legende o dolasku iz Rumunjske, koje su im kasnije nametane i koje su neki prihvatili."⁶⁹

⁶⁷ Isto, str. 94.

⁶⁸ Bertosa, M., *Značajna rasprava o istrorumunjskom*, Istarski mozaik 1, Pula, 1966., str. 48.; navedeno prema Milićević, J., *Rumeri a ne Istrorumunji*, str. 94.

⁶⁹ Milićević, J., *Neistine o Rumerima*, str. 200.

Milićević dalje piše o knjizi: "U tekstu se osjeća odbojnost prema hrvatstvu – pa je Matko Laginja *noto italofobo* (str. 30.), a Istra je *oslobođena* 1918. i tada se Andrija Glavina obraća za pomoć središnjoj vlasti u Rimu, govoreći da Hrvati prevladavaju u administraciji s mržnjom prema Italiji i Rumunjskoj. (...) Dalje Glavina govori kako im je teško održavati svoju tradiciju jer postoji samo slavenska škola *Družbe svetog Ćirila i Metoda – slavensko društvo previše opasno na cijelom Jadranu* (str. 32.). U knjizi se izbjegava spominjanje imena Hrvat, pa se npr. kaže da Rumeri govore dijalektom različitim *od onoga kojim govori većina Istrana* (str. 77). Često se spominje *zločesta slavenska propaganda*."⁷⁰

Milićević govori kako se u cijeloj knjizi veliča Andrija Glavina – Rumunj po rođenju i Talijan po izboru nacionalnosti, koji je djecu podučavao iz talijanskih knjiga, na njihovu materinjem jeziku i s naklonošću prema Italiji. Tada se izašlo i s idejom da se koriste rumunjske knjige te da se rumerska djeca upućuju na poduku u Bukurešt i Blaj.⁷¹

"Autorica knjige žali zbog nedostatka dokumenata koji bi potvrdili političku djelatnost Glavine nakon I. svjetskog rata, kada je dokazivao da Istra ne treba pripasti Jugoslaviji jer uz Talijane u njoj postoji 'rumunjska naseobina, dakle dvostruko je latinska i time bi joj se nanijela nepravda' (str. 78.) (Dakle: nepravda za Rumere, a nije ga briga za nepravdu prema stotinama tisuća Hrvata)."⁷²

Knjiga donosi i apel koji je Glavina dostavio pazinskomu Civilnomu komesarijatu za zaštitu rumerskih govora. U njemu govori o tisućljetnoj vezi Talijana i Rumunja, "o tome kako je Trajan zauzeo Rumunjsku, a onda su došli *neprijatelji* koji su osvajali rimske pokrajine, ali su ostale povijesne veze Rumunjske i Italije, bratske krvne veze, podrijetlo od iste *madre Roma*, bratstvo po životu i zajedničkim neprijateljima (Austrijanci i Uskoci – Hrvati). Apel završava sa: *Živjela zemlja Rumunjska, živjela Italija!* (str. 84. i 85.) (...) Knjiga završava pjesmom Fiorele Glavine na rumerskom i talijanskom, u kojoj se govori kako je Rim rumerska majka, Rumunjska sestra, a Talijani braća, te će se pomagati do smrti."⁷³

Treba naglasiti da je ta knjiga Nerine Feresini izdana 1996. i objavljena u Trstu poticajem Regionalnoga instituta za istarsku kulturu. U svibnju 1994. u Trstu je osnovano Kulturno-umjetničko društvo Istrorumunja "Andrei Glavina".

U uvodu sam nastojala skrenuti pozornost na nove momente i promišljanja koja otvara situacija očuvanja istrorumunjskoga, "istrorumunjstva" u emigraciji, tj. specifična osjetljivost na pitanje identiteta koja tu može biti prisutna. Govoreći o Istri, pitanje identiteta posebice je

⁷⁰ Isto, str. 201.

⁷¹ Isto, str. 202.

⁷² Na i. mj.

⁷³ Na i. mj.

slojevito i također je predmetom aktualnih rasprava.⁷⁴ Kako bilo, očito je da ni pitanje Istrorumunja nisu zaobišli nacionalni i politički interesi, ali ipak vjerujem da se plodnijim objavljivanjem znanstvenih radova iz različitih područja mogu ublažiti negativni učinci i proširiti pouzdanije i svakako manje ideološki obojene činjenice. Među svim je prijedorima jedina nepobitna činjenica ta da se jezik gasi i da će za kojih pedesetak godina najvjerojatnije nestati.

*

Vjerujem da su početne težnje ovoga članka ostvarene – najavljeno je da će se moći artikulirati tek niz otvorenih pitanja, uz poneku smjernicu o mogućim odgovorima. U tome je smislu ostvarena želja produbljenja znanja o istrorumunjskome jeziku i njegovim govornicima. O kojim se otvorenim pitanjima radilo?

Prije svega tu je pitanje Vlaha i njihova etnoidentiteta na širem području Balkana te pitanje njihove etnogeneze i asimilacije. Tu je i problem višeznačnosti pojma Vlah – koristi li se kao etnička ili socijalno-ekonomska kategorija? Ta su pitanja na mjestu i u kontekstu Istrorumunja – tko su oni, treba li govoriti o njihovu jeziku ili tek o dijalektu, kakav je njegov status i slojevi kojih utjecaja u njemu prevladavaju? Identificiraju li se Istrorumunji kao specifična etnička grupacija ili ih vežu tek zajednički obiteljski govori i utoliko su svaka druga nastojanja politički obojena? Identiteti – vlaški, istarski, istrijanski, hrvatski? Identiteti u emigraciji? U konačnici nailazimo na stavove i u prilog i protiv uopće korištenja naziva "Istrorumunji" i "istrorumunjski", pa možemo reći da čak ni to nije zatvoreno pitanje, bez obzira što jezik neizbježno nestaje. Nisu li, nakon cijele priče, Istrorumunji danas jednostavno Hrvati koji još koriste vlaški, istrorumunjski jezik, dijalekt rumunjskoga koji se sačuvao kroz stoljeća u njihovim selima i obiteljskim govorima?

Sigurno je da bi historiografski pregled problematike Istrorumunja na hrvatskome jeziku bio itekako dobrodošao.

⁷⁴ Tu treba uputiti na knjigu *Identitet Istre – ishodišta i perspektive*, urednika Marina Manina, Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", Zagreb, 2006.

Literatura

1. Bertoša, Miroslav, *Istra: Doba Venecije (XVI. –XVIII. stoljeće)*, Zavičajna naklada "Žakan Juri", Pula, 1995.
2. Kovačec, August, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Znanstvena udruga Mediteran, Pula, 1998.
3. Kovačec, August, *Neki apelativi i vlastita imena istrorumunjskog podrijetla u središnjoj Istri*, Folia onomastica Croatica, knj. 4, 1995., str. 75–87.
4. Legac, Ana, *O jezičnoj posebnosti Žejana*, Liburnijske teme, br. 5, 1983.
5. Manin, Marino (ur.), *Identitet Istre – ishodišta i perspektive*, Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", Zagreb, 2006.
6. Milićević, Josip, *Rumeri a ne Istrorumunji*, Liburnijske teme, br. 9, 1996., str. 93–98.
7. Milićević, Josip, *Neistine o Rumerima*, Nova Istra: Časopis za književnost, kulturološke i društvene teme, 1(4), 1997., str. 196–202.
8. Mirdita, Zef, *Vlasi u historiografiji*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2004.
9. Grivić, Valentina, *Istrorumunji: Neka dođe učitelj, lozinka "bura zi"*, Večernji list, 13. siječnja 2002., <http://www.vecernji-list.hr/SPEKTAR/2002/01/13/Pages/istrorum.htm>

Daria Jadreškić: Istro-Romanians and Istro-Romanian language (summary)

In this paper I am trying to give an overview of the known and bona fide facts about the Istro-Romanians, their language, origin, history and historiographies which have dealt with their subject, also, the possible motivations underlining the formulation of terms and theories within those historiographies. This work also touches on the opposing views on the usage of the name "Istro-Romanians" and "Istro-Romanian" and tries to draw attention to the political dimensions that, up to a certain degree, affect that issue. It also deals with a series of unanswered questions, such as the question of Vlachs and their ethno identity in a wider area of the Balkans.

Daria Jadreškić: Istrorumänen und istrorumänisch (Zusammenfassung)

Diese Arbeit gibt einen Überblick über bisher bekannte und zuverlässige Tatsachen über die Istrorumänen, über ihre Sprache, Herkunft, Geschichte, über die Geschichtsschreibungen, die sich mit dieser Thematik beschäftigten und über die Motive durch welche diese Geschichtsschreibungen bei der Formulierung von Begriffen und Theorien geleitet werden konnten. Sie befasst sich sowohl mit der Polemik über die entgegengesetzten Meinungen im Hinblick auf die Benützung der Namen «Istrorumänen» und «istrorumänisch» und hat zum Ziel die Aufmerksamkeit auf die politischen und politikanischen Dimensionen zu lenken, welche in einem bestimmten Maße diese Problematik belasten, als auch mit einer Reihe von

offenen Fragen, z. B. die Wallachen-Frage und die Frage nach ihrer Eigenidentität auf dem breiteren Balkangebiet.

Daria Jadreškić: Istroromeni e l' istroromeno (riassunto)

Questo articolo cerca di dare una rassegna di tutti i noti ed affidabili fatti sugli Istroromeni, sulla loro lingua, origine, storia, storiografia che si era occupata di loro, possibili motivi su cui si potevano basare le dette storiografie durante la formulazione delle loro teorie e concetti. L' articolo diventa anche parte della polemica sulle contrari vedute dell' uso del nome "Istroromeni" e "istroromeno" e cerca di attirare l' attenzione sulla dimensione politica, la quale in certo modo preoccupa il problema degli Istroromeni, come sulle molte altre questioni aperte, p. es. la questione dei Morlacchi e la loro identità etnica nella vasta regione del Balcano.

Daria Jadreškić: Istroroumains et istroroumain (résumé)

Cette contribution cherche à donner un aperçu des faits connus et authentiques sur les Istroroumains, leur langue, origine, histoire, leurs historiographies, et les motifs qui menaient à formuler les concepts et les théories. L' article aborde aussi la polémique des points de vue opposés quant à l' utilisation du mot 'Istroroumains' et 'istroroumain' et cherche à mettre en relief les dimensions politiques et démagogiques qui aggravent à un certain point cette problématique, autant qu' une suite des questions ouvertes comme par exemple la question des Morlaques et leur identité ethnique dans le territoire des Balkans.